

2. Муратова І. С. Мовна інвектива як одиниця вербальної агресії. *Вісник Житомирського державного університету: Серія «Філологічні науки»*. 2009. Вип. 48. С. 198–201.

Ольга Петрів,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри перекладу та філології,
викладачка вищої категорії ЗВО «Університет Короля
Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЛЕКСИКА І ФРАЗЕОЛОГІЯ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Щоб з'ясувати, як і чим живе народ у певну історичну добу, достатньо ретельно проаналізувати його мову, адже саме вона найпершою віддзеркалює усі суспільно-історичні, політичні й, без сумніву, побутові зміни в житті її носіїв. Російська воєнна інтервенція, на превеликий жаль, вплинула не лише на наше слово, але й перевернула з ніг на голову все звичне життя українців, змінила систему цінностей, змусила переосмислити ще раз Шевченкове: «*Хто ми? Чиї сини? Ким? За що закуті?*» Події від 24 лютого 2022 року найповніше відображає лексика сучасної української мови. Звідси впливає *актуальність* нашої розвідки, її зв'язок із сучасними практичними завданнями українського мовознавства.

Мета публікації – проаналізувати зміни в лексичній підсистемі сучасної української мови, зумовлені суспільно-політичною ситуацією, зокрема російсько-українською війною.

«Фокус» лексичної підсистеми мови завжди зосереджений на злободенних темах. Від початку повномасштабної війни виокремлюємо такі зміни в словниковому складі сучасної української мови:

- 1) стрімко збільшилась активність уживання воєнної лексики;
- 2) з'явилися нові слова (неологізми).

Воєнні реалії не тільки змусили змінити поведінку, але й активізували в лексичному обігу слова, які раніше вживалися значно вужче – у професійній сфері військових чи для характеристики історичних подій минулого. Ідеться про звичні вже, на жаль, *артобстріл, бомбосховище, вибух, війна, денацифікація, Збройні сили України, колаборант, комендантська година, ленд-ліз, окупант, повітряна тривога, протиповітряна оборона, ракета, світломаскування, сирена, укриття* тощо.

Намагаючись знищити все українське, включно з мовою, окупанти (уже традиційно) досягли «від'ємної динаміки» власних успіхів. Так, за останні 9 місяців лексична підсистема рясно поповнилася новими словами. Що цікаво, неологізми не є назвами предметів чи явищ, які з'явилися нещодавно; це більшою мірою новий погляд, новий ономасіологічний підхід до того, що вже було відомо раніше. Новотвори містять дуже багато емоційних характеристик, відображають гумор та іронію, образність і багату уяву українського народу, уміння робити змістовні узагальнення. Наприклад, на позначення воєнних злочинців із сусідньої держави замість нейтрального *росіяни*, розмовного *москалі* й зневажливого *кацапи* (букв. «різники») почали використовуватись *орки, рашисти, русня, свинособаки, z-окупанти*, а саму країну-агресора називають *мордор, ерефія*.

Варто зауважити, що слова *орки* і *мордор* мають книжне походження: їх узято з творів англійського письменника-фантаста Джона Толкіна «Володар пернів» і «Гобіт». *Орками* у романах були жорстокі твариноподібні варвари-кочівники, дезорганізовані, з низьким інтелектом і ненавистю до всього світу, які нещадно вбивали, бо служили силам зла. Ця численна армія кровожерливих воїнів жила в країні *мордор*, яку знавці літературної класики асоціюють із Радянським Союзом і його наступницею – російською федерацією (Borenstein, 2014).

Назва *рашисти* презентує тих, хто сповідує *рашизм* – новітній термін, утворений поєднанням «russia» (вимова англійською

– «раша») і «фашизм». Ним позначають ідеологію рф, а саме – бажання по-варварськи захопити території сусідніх держав, поширюючи ідеї «руського міра». Термін рашизм уже є у Вікіпедії, і його закликає поширювати Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики¹. Назва *русня*, очевидно, є спільнокореневою до слова «руській»; *свинособаки* – від традиційної української лайливої лексики, де найганебніші назви – це «свиня», «собака», «дідько» і «чорт»²; *z-окупанти* – від символіки окупантів з відповідною літерою латинського алфавіту; *ересфія* – відабревіатурна назва російської федерації.

Духовна скарбниця українського народу – мова – активно поповнилася словами *азовці* (мужні воїни, захисники заводу «Азовсталь»), *арестовлення* (повідомлення заспокійливого змісту), *IT-армія*, *кіберпартизани*, *кіберсолдати* (українські професійні програмісти, які блокують російські сервіси, застосунки, офіційні державні сайти, канали пропагандистських новин тощо), *диванні війська* (іронічний термін на позначення тих, хто не воює, але вважає, що знає, як це зробити найкраще), *є-ворог* (державна програма у застосунку «ДіЯ», створена з метою повідомлення органам влади про розміщення окупантів), *є-могила* (жартівливий термін, який характеризує програму дій Збройних сил України щодо російських окупантів), *волонтерка* (гуманітарна допомога, надходження якої організували небайдужі добродійники), *затри́дні* (нездійсненні, нереалістичні плани; цей новітній прислівник походить від фантастичних мрій агресорів захопити Україну за короткий термін), *макронити* (виявляти стурбованість і занепокоєння лише на словах, а не на ділі; походить від прізвища президента Франції), *путлер* (назва російського президента-злочинця, утворена поєднанням прізвищ диктаторів ХХ – ХХІ століть – путіна і гітлера), *путлер'югенд* (армія неповнолітніх, яку російське керівництво планувало

¹ Інтерв'ю професорки Лесі Ставицької агентству «УНІАН»/ URL : <https://www.unian.ua/politics/104696-matyuki-v-ukrajinsku-movu-priyshli-ne-z-rosiji.html> (дата звернення : 20.11.20220).

² Про це детальніше : URL : <https://tsn.ua/ukrayina/yaki-imena-obirayut-ukrayinci-dlya-malyukiv-2022-roku-2128642.html> (дата звернення : 20.11.2022).

залучити у війні проти України), *тікток-війська* (про кадірівців, які активно висвітлюють власні «перемоги» у віртуальному просторі, але на полі бою не вирізняються героїзмом), *z-трофеї* (побутова техніка, предмети домашнього вжитку, коштовності тощо, які свідчать про матеріальне неблагополуччя й жадобу до легкої наживи z-окупантів) тощо.

Останнім часом з'явилися й увійшли в активний вжиток слова *джавелін*, *байрактар*, *хімарс* (*хаймарс*) (назви високоточної й високоефективної зброї; цими словами українці називають домашніх улюбленців і навіть народжених у час війни дітей[❖]), *хімарснути* – знищити, знешкодити, а також *закобзонити* – з тим самим значенням (від прізвища російського артиста-путініста Кобзона, який мав антиукраїнські погляди й активно підтримував воєнне вторгнення в Україну від 2014 року).

У всіх на вустах неологізм, який набув стрімкого поширення протягом останніх тижнів унаслідок ворожих обстрілів енергетичної інфраструктури України, – *блекаут* (букв. «затемнення»). Цим англіцизмом називають аварію, через яку можливе масове відключення від електропостачання на тривалий час всіх споживачів. Однак обмеження світла зовнішнього розпалить в українців ще більший внутрішній вогонь боротьби.

В англomовному розмовному просторі виникло слово *Ukrained* (букв. «зукраїнити», «зукраїнити»), що зафіксоване в словнику сучасного сленгу Urban Dictionary (Urban Dictionary, 2022). Ним описують становище росії після безглузлого вторгнення в Україну, а саме: ганьбу на міжнародному рівні, яка перейде в спадщину наступним поколінням.

Воєнні події не лише спричинили появу нових слів, але й розширили семантичне поле вже відомих лексем новими значеннями, здебільшого переносними, часто іронічними, іноді символічними. Так, слово-шиболет «*паляниця*» не лише означає різновид традиційного українського хліба з пшеничного борошна, а й є паролем, кодом, словом-символом, своєрідним тестом на «українськість». Цей орфоепічний камінь спотикання для чужинців, як і подібні *полуниця*, *нісенітниця*, *провідниця*,

залізниця, а також *веселка, вештатися, непереливки, пущьвірінок, телепень, теревенити* тощо, реалізує етнічну й ідентифікаційну функції мови, які визначають її як інструмент розрізнення «свій – чужий». Однак тут є певний парадокс: для російських окупантів шиболетом мала би бути вся українська мова з її фонетичною, лексичною, граматичною системами, а не окремі слова. На жаль, наша двомовність тут укотре грає на руку ворогові.

Ну і, нарешті, нове улюблене слово українців – *бавовна*, яке нещодавно збагатилося новим значенням – «вибух на підконтрольній росії території». Причиною розширення семантичного поля цієї лексеми є омографічна схожість російських номінацій «хло́ пок» («текстильне волокно рослинного походження») і «хлопóк» («удар, стук, ляскіт»), а також традиційна для країни-загарбника жалюгідна та смішна підміна понять, коли вибух називають ляскотом.

Отже, війна – це велике потрясіння, яке виникло всюди, навіть у мові, і найбільше «розколихало» її лексичну підсистему. Чи приживуться нові слова, їх окремі значення, покаже час. Українська мова сьогодні – це наш щит, наша зброя, те, що робить нас самодостатніми й унікальними, а отже, спалює останні культурні мости з державою-терористом.

Література:

1. Borenstein E. The Eye of Sauron over Moscow, or, Revenge of the Orcs. URL : <https://jordanrussiacycenter.org/news/eye-sauron-moscow-revenge-orcs/#.YqtVO6LP3IU> (дата звернення : 20.11.2011).

2. Urban Dictionary. URL : <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Ukrained> (дата звернення : 20.11.2022).